

Софія ШУСТІКОВА,
здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
Науковий керівник: Надія СЕНЬОВСЬКА,
кандидат педагогічних наук, доцент
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка (м. Тернопіль)

ШКІЛЬНИЙ БУЛІНГ: ПРИЧИНИ ТА ПРОФІЛАКТИКА

В освітній сфері України на рівень постійного фокусування уваги нарешті вийшла тема цькування. Про цю проблему зараз говорять голосно й відверто, адже вона дуже актуальна для нашого суспільства. «Суттєві зміни в економічній сфері та соціальній політиці, криза сучасної родини, низький соціальний статус, безробіття, нав'язування ідеології споживання, відмова суспільства від певних моральних цінностей і перехід до нових орієнтирів сприяють поширенню в освітній практиці такого явища як шкільний булінг» [4, с. 132].

Хоча наукові дискусії щодо точного визначення булінгу тривають, загальне розуміння цього явища як систематичного насильства з боку одного або кількох осіб над іншою є досить стійким. Булінгом вважається ситуація у шкільному колективі, в якій здобувач освіти неодноразово, тривалий час стає об'єктом цькування з боку одного чи кількох учнів. Така агресивна і негативна поведінка здійснюється у взаєминах, учасники яких мають неоднакову владу та фізичні можливості. У законі України «Про освіту» поняття «булінг» трактується як «діяння учасників освітнього процесу, які полягають у психологічному, фізичному, економічному, сексуальному насильстві, у тому числі із застосуванням засобів електронних комунікацій. Вони вчиняються стосовно малолітньої чи неповнолітньої особи та (або) такою особою стосовно інших учасників освітнього процесу, внаслідок чого могла бути чи була заподіяна шкода психічному або фізичному здоров'ю потерпілого» [2, с. 33].

Чому ж діти цькують однолітків і не тільки? Існує багато причин. Найчастіше це відбувається через бажання завоювати авторитет в очах оточуючих, повернути до себе увагу впливових дорослих, компенсація за невдачі в навчанні, жорстоке поводження батьків чи відсутність батьківської уваги, спроби стати популярним та мати можливість домінувати над

іншими. До спонукальних факторів булінгу зараховують також особистісні риси: запальний темперамент, імпульсивність характеру, брак емпатії, егоїстичне враховування лише власних потреб, перевага бажання досягти контролю та уваги над бажанням створити дружні стосунки. У психології поширене також трактування браку близьких стосунків у родині як імовірних причин схильності до цькування (сюди також відносять слабкий або занадто сильний контроль над дитиною, ігнорування її потреб, прийняття та моделювання агресивної поведінки батьками чи іншими значущими дорослими). «Однак найголовніше те, що булінговій поведінці діти навчаються. Тобто, якби вони не бачили моделі жорстокої чи агресивної поведінки серед оточуючих (і не тільки дорослих), то таких великих масштабів загрози булінгу не було б» [1, с. 14].

Для ефективної боротьби з такою комплексною проблемою, як булінг, необхідно працювати над зміною ставлення суспільства до насильства, забезпечувати підтримку сім'ям та створювати безпечне середовище для дітей.

Для того, щоб діагностувати наявність булінгу в освітньому середовищі, насамперед необхідно вести спостереження. Основна увага має бути зосереджена на взаємодії тих учнів, навколо яких проявляється фізична чи психічна агресія. Як правило, одна сторона це провокує (булер, переслідувач, агресор), а інша – несвідомо демонструє страх, невпевненість, зміни у поведінці та настрої, погіршення успішності в навчанні або втрату ентузіазму й інтересу до школи (жертва). Під час спілкування з такими школярами відчувається напруженість, негативізм, образа. Ці діти, як правило, активно не включені в групові процеси, тримаються одноосібно, менш товариські (аутсайдери). Процес цькування обов'язково включає ще одну сторону – спостерігачів. Це зазвичай слухачі, які не беруть безпосередньої участі, тоді їхніми характерними рисами є відчуття провини та власного безсилля. Та бувають ситуації, коли вони вербально чи невербально висловлюють солідарність із агресором. Тоді серед їхніх емоцій переважає гордість від приналежності до «кола сильних».

Булінг у жодному разі не можна замовчувати! Адже таким чином проблема не усувається, лише розростається. «Проблемою агресії та

насильницької поведінки дітей займаються педагоги, психологи, соціальні педагоги, правознавці тощо» [4, с. 133].

На жаль, коли булінг постійний й активний, з ним доволі складно боротися. Тому такою важливою є профілактика цькування, яку повинні регулярно проводити педагоги та психологи закладів освіти всіх рівнів. Вона має бути комплексною й охоплювати «створення безпечного шкільного середовища, навчання навичок соціальної компетентності, співпрацю школи, сім'ї та громади» [3, с. 5]. У самому ж закладі освіти повинна здійснюватися психологічна профілактика булінгу. «Роль педагогів полягає у створенні атмосфери довіри, проведенні тренінгів, своєчасному виявленні та реагуванні на прояви булінгу» [3, с. 5]. Тут важливою є як робота з батьками (щодо створення сприятливого сімейного середовища) так і фахова психологічна допомога для дорослих та дітей, а також особистісно орієнтований підхід до навчання і виховання неповнолітніх здобувачів освіти.

Список використаних джерел:

1. Бедюх А. А. Булінг: причини та способи подолання. *Навчання, виховання та розвиток у контексті життєвих перспектив особистості* : збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції з міжнародною участю (м. Бердянськ, 25 квітня 2019 р.). С. 13–16.
2. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо протидії булінгу (цькуванню) : Закон України від 18.12.2018 р. № 2657-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-19#Text> (дата звернення: 10.10.2024).
3. Кулешова О. В., Міхєєва Л. В. Булінг в освітньому середовищі: аналіз, шляхи подолання. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2019. URL: <https://pj.journal.kspu.edu/index.php/pj/article/view/25> (дата звернення: 10.10.2024).
4. Лалак Н., Пеняк В. Шкільний булінг як актуальна педагогічна проблема сьогодення. *Освіта і наука* : міжнародний науковий журнал. 2019. Вип. 1 (26). С. 132–136. URL: <http://dspace-s.msu.edu.ua:8080/handle/123456789/3312> (дата звернення: 10.10.2024).